

A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I-II.

Recenzió¹

Danis, I., Németh, T., Prónay, B., Góczán-Szabó, I., Hédervári-Heller, É. (Szerk.) (2020). *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. Fejlődéseméletek és empirikus eredmények.* Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest.

Danis, I., Németh, T., Prónay, B., Góczán-Szabó, I., Hédervári-Heller, É. (Szerk.) (2020). *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata II. Módszerek, irányzatok, modellprogramok.* Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest.

„Kezdetben van a kapcsolat.” – vallja Martin Buber (1984, 22.o.). „*A kapcsolat kölcsönösség. A Te alakít engem, ahogyan én alakítom őt.*” (uo., 19. o., a szerző fordításában.) Itt a hangsúly a jelen időn van, amely egyrészt jelzi a kezdet, a kiindulás jelentőségét, másrészt utal arra, hogy a jelen még tart és folyamatos. Kapcsolat mindig lehet, kapcsolat mindig és mindenkinek kell, és a kapcsolat mindig alakít és alakítható! Recenziómat ezzel az idézettel kezdtem, mert a nem régiben megjelent két kötetes szakkönyv alapmotívumát képezi a kapcsolatban rejlő erő és lehetőség, vagy sajnálatosan akár az akadály.

Egy ijesztő év - mégis egy „jó évjárat” - 2020-ban született ez a hiánypótló szakkönyv!

2020 a COVID-19 világjárványnak köszönhetően a félelem, a szorongás, a bizonytalanság, a bezártság és az elzártság éve lett, melyben ijesztő mértékben nőtt a mentális betegségek előfordulásának gyakorisága, miközben a szakma komoly szakemberhiánnyal küzd. A WHO adatai szerint 1990 óta csak a depresszió előfordulása több mint 50%-al emelkedett 2020-ra (Szepesi, 2020²). A magyar lakosság 38%-t érinti valamilyen mentális betegség (HVG.hu, 2015)³.

A fentiek rávilágítanak a kora gyermekkori lelki egészség törekeny voltára, hiszen a ma mentális betegségben szenvedő felnőtt populáció is volt gyermek és az ő problémáik is nagyrészt a kora gyerekkorban elszenvedett kedvezőtlen hatásokból erednek. „*A Budapesti Iskola az 1930-as évektől a korai anya-gyermek kapcsolat fejlődésben meghatározó szerepét képviselte. Elméletei középpontjában a gyermek felnőtt bánásmódjára adott érzelmi reakciója*

¹ A kötetek elkészítését és e recenzió megírását az „EFOP-3.4.3-16-2016-00007 – A Semmelweis Egyetem tanulói bázisának szélesítése, bekerülést és bennmaradást támogató programok indításán, valamint balassagyarmati telephelyén új szolgáltatások bevezetésén keresztül” elnevezésű projekt (futamidő: 2017-2021) támogatta.

² <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/ijesztoen-terjednek-a-lelki-betegsegek.698814.html>

³ https://hvg.hu/plazs/20150928_Europa_legnagyobb_ellensege_a_depresszio

áll. ... Ferenczi Sándor rávilágít arra, hogy az érzelmi elhanyagolás mellett az elárasztás is sérülést okoz a gyermek számára.” (Koller; I. kötet. 104. o.)

A most megjelent kétkötetes szakkönyv hiánypótló a kora gyermekkorral foglalkozó szakma számára!

Minden tanulmány kiemelkedően fontos, együttesen és egészében ad átfogó képet a végre fókuszba helyezett, kora gyermekkor lelki egészség támogatásának meghatározó szerepéről. A könyvek felosztását tekintve mindkét kötet 3 tematikus részre tagolódik. A két kötetben összesen 25 tanulmány található, az I. kötetben, amely fejlődésléleket és empirikus eredményeket foglal magában, 15, a II. kötetben, amely módszereket, irányzatokat és modellprogramokat tartalmaz, 10 tanulmány tárja elénk legkorszerűbb formában a téma legkülönbözőbb vetületeit.

Terjedelmi okokból csak szűk keresztmetszetben van lehetőség kiemelni tanulmányokat, részleteket, végső soron azzal a céllal, hogy a kedves olvasó a szakma tudományos, elméleti, oktatási vagy gyakorlati területéről érkező, a maga érdeklődése mentén tudjon elmélyedni a két kötetes szakkönyv tanulmányaiban.

Jelen szakkönyv igen széles spektrumát fogja át a kora gyermekkor lelki egészségnek, rávilágítva ennek a teljes felnőtt életkort meghatározó jelentőségére, ezáltal messze túlmutatva a kora gyermekkorral foglalkozó célközönségen!

Az elméleti kötet bevezető tanulmányában Danis Ildikó a csecsemő- és kisgyermekkor lelki egészség támogatásának indokoltságát fejti ki, mint új fókusz a kora gyermekkor intervencióban és mint befektetést a jövőbe. Az ún. heckmani befektetési görbe az emberi tőkébe való beruházás megtérülésének mértékét mutatja be életkoronként. *„Minél hamarabb – már a gyermektervezés idején, de legalább a várandósság korai szakaszában – azonosítani [szükséges – a szerző] azon családokat, ahol akár biológiai, akár társadalmi helyzet miatti veszélyeztetettség áll fenn.” (I. kötet 24. o.)*

Korai élményeink teljes életpályánk alakulására kihatással vannak és befolyásolják későbbi viselkedésünket, fizikai- és lelki egészségünket, amely meghatározza élethosszig tartó tanulásra való képességünk kibontakozásának lehetőségét. Cél a családok minél korábbi bevonása a megfelelő szolgáltatásokba, programokba! A társadalom is így lehet sikeres a későbbi költségek lefaragásában és az előnyök megteremtésében.

A gyakorlatból érkező, a kora gyermekkor intervenció speciális területével, az eltérő fejlődés, annak interdiszciplináris diagnosztikája és rendszerszemléletű fejlesztő terápiás ellátásával foglalkozó szakemberként először találkozom olyan szakkönyvvel, melyben a tágabb értelemben vett szakterület minden aspektusa megtalálható. Aki egy szakmai részterületen szeretne még inkább elmélyedni, azt ajánlott irodalmak segítségével tovább kalauzolják a szerzők. Remélhetőleg az egybeszerkesztett tanulmányok széles körben kerülnek felhasználásra a kora gyermekkorral foglalkozó területekben érintett felsőoktatásban! Az óvodapedagógiától (sőt a kisgyermekgondozással és –neveléssel foglalkozó képzésektől), a gyógypedagógián és a nevelés tudományokon át, a fejlődépszichológiáig és a pszichoterápiás képzésekig alapként kellene a két kötetre támaszkodni! Ezen túlmenően más releváns felsőfokú továbbképzéseken, így például a családterápiás alapképzésben is. Ez nagy lépés lenne a megelőzésben!

A gyakorló szakember számára a tárgyalt problémakörökben megelevenednek a sorok, megjelennek a téma érintett alanyai, megelevenednek sorsok. A már diagnosztizáltak vagy a terápiába, fejlesztésre járó gyerekek, anyák, apák, családok, akik részben az olvasottak alapján kerülhetnek közelebb a diagnózishoz, vagy akiknek a megfelelő ellátására így talál útmutatást a szakember.

A kötetek felépítését tekintve fontos szempont a kronológiai megjelenítés mellett a támogatás szempontjából egészséges fejlődésből történő kiindulás és a lelki egészség és kora gyermekkori fejlődés zavaraihoz történő megérkezés. A szerzők a kora gyermekkorhoz kapcsolódó, hazánkban is meghonosodott kora gyermekkori intervenció fogalmát széles értelemben kezelik. A szerzők által képviselt fontos szempont, hogy akár már a gyermektervezés idején minden gyermek számára univerzális módon, célzottan minőségi szolgáltatások legyen elérhetők a személyiség optimális kibontakozásához és a kompetens szülőség támogatásához. Az eltérő fejlődésű, speciális bánásmódot igénylő gyermekek és családjaik támogatására differenciált támogatás megszervezését hangsúlyozzák. Tehát elsődleges cél az esélyadás és a felzárkóztatás. Erről részletesebb Danis Ildikó bevezető tanulmányában olvashatunk az első kötetben.

Az **elméleti I. kötet** első részében három tanulmánnyal a fejlődés különböző elméleteibe vezetnek be a szerzők (Danis Ildikó, Kalmár Magda és Koller Éva) az olvasót.

A második rész az egészséges fejlődés hátterével foglalkozik. A szerzők négy tanulmányban foglalkoznak a korai gyermekágy gyakorlati tapasztalataival profilaktikus megközelítésben (Németh Tünde), a szülővé válás, a gyermekvállalás társadalmi és pszichológiai folyamataival (Danis Ildikó), a gyermekkori önszabályozás alakulásával és annak jelentőségével (Cs. Ferenczi Szilvia, Németh Tünde), valamint a korai kötődés és lelki egészség összefüggéseivel (Tóth Ildikó).

A kötet harmadik része a fejlődés és lelki egészség zavarairól ad átfogó ismereteket, melyet Danis tanulmánya vezet be a kora gyermekkori fejlődés és lelki egészség zavarainak nemzetközi osztályozásáról. E témában 2019-ben megjelent szintén hiánypótló, a Medicina kiadó által megjelentetett diagnosztikai szakkönyv magyar kiadására hivatkozunk *DC:0-5TM – A csecsemő- és kora gyermekkori lelki egészség és fejlődés zavarainak diagnosztikai klasszifikációs rendszere* (ZERO TO THREE, 2016/2019) címmel. A sokak által csak DC-nek vagy DC:0-5-nek nevezett kötet magyar kiadása Danis Ildikó szerkesztésében készült.

A további tanulmányok a regulációs zavarok és kapcsolati nehézségek elméletét és gyakorlatát tárják elénk (Hédervári-Heller Éva), majd az atipikus fejlődés és ennek lelki egészséggel való összefüggéseit és a családi rendszerre gyakorolt hatásait tárgyalják (Góczán-Szabó Ildikó, Prónay Beáta.) „Az atipikus fejlődés kifejezés egy nagyon heterogén csoportot foglal magába. Egyfelől ide soroljuk azokat a gyermekeket, akiket a fejlődése valamilyen oknál fogva a születésüktől kezdve eltér a tipikus fejlődéstől, de a prognózis lehet nagyon kedvező: másrészt ide soroljuk azokat a gyermekeket is, akiknek a születés pillanatában nyilvánvaló fogyatékoságuk van, melynek a prognózisa a sérülés típusától függően kedvező vagy kedvezőtlen.” (I. kötet, 332. o). A szerzőpáros másik tanulmányának középpontjában a fogyatékosággal élő szülők megerősítése és képessé tétele áll a különböző intervenciók és szolgáltatások ismertetése révén. A tanulmány bemutat egy fiatalabb tudományágat, az ún.

fogyatékoságtudományt is, ennek keretében pedig a felnőtt élethez, intimitáshoz és szülőséghez való jogot is tárgyalja. (I. kötet, 372.o.)

A Németh Tünde – Hortobágyi Ágnes szerzőpáros a perinatális és a kora gyermekkor időszakában átélt gyász és veszteség jellemzőit mutatja be. Tanulmányukban modelleket ismertetnek a rossz hírközlés szempontjaival összefüggésben (I. kötet, 403.o.). Figyelmeztetnek a nemi különbségekre a veszteségre adott válaszokban, és ismertetik az abortusz okozta veszteség kérdését is, valamint kitérnek a korunkat jellemző egyéb veszteség területeire, így a mesterséges megtermékenyítés vagy ikervárandósság perinatális veszteség aspektusaira és ezek terápiás vonatkozásaira is. Fontos téma a fejezetben a koraszülés, mint veszteség, amely a perinatális halálozások 75%-át okozzák. *„Magyarországon körülbelül minden tizedik gyermek koraszülöttként jön a világra, amely évente körülbelül hatezer családot érint.”* (I. kötet, 411. o.)

A bántalmazás témakörét és a trauma lelki egészségre gyakorolt hatását az idén januárban elhunyt Lénárd Kata tárja elénk. A korai traumák hatásáról így ír: *„A kötődési traumatizáció károsíthatja a mentalizációs képességeket és a leginkább a másokkal való kölcsönös biztonságos kapcsolódás lehetőségét nehezíti meg.”* Írásának talán legfontosabb üzenete: *„Számos tanulmány bizonyítja, hogy a kapcsolati traumatizáció összefüggésben áll súlyos pszichopatológiai kórképekkel, korai kutatások a bántalmazás és borderline személyiségzavar, PTSD (posttraumás stressz zavar) közti összefüggésekre hívták fel a figyelmet.”* (I. kötet, 421. o.) A tanulmányban kifejtésre kerülnek a bántalmazás és elhanyagolás különböző formái és azoknak a gyermek lelki fejlődésére gyakorolt következményei.

Az elméleti kötet utolsó tanulmánya a pszichiátriai betegség és a szülőség témakörét tárgyalja, kezdve az anyákat érintő perinatális mentális zavaroktól a postpartum zavarokon át, azok szülő-csecsemő kapcsolatot alakító, befolyásoló hatásáig. Végül a teamben végzett intervenciók és prevenciók lehetőségeibe kaphat az olvasó betekintést az ún. Mother-Baby Unit (MBU modell), és annak hazai változata bemutatásán keresztül. A tanulmány szerzői (Hortobágyi Ágnes, Németh Tünde, Kurimay Tamás) fontosnak tartják kiemelni, hogy a súlyosabb esetekben az anya és csecsemő osztályra való együttes felvétel egyik előnye, hogy elősegíti a csecsemőgyilkosság megelőzését, másrészt megelőzi, vagy csökkenti az önkárosító magatartás formákat, ezen túlmenően: *„Közös kórházi elhelyezés estén az anya-gyermek interakció támogatásának segítségével nagyobb valószínűséggel alakul ki biztonságos kötődési kapcsolat anya és gyermeke között.”* (I. kötet, 460. o.) A modell hazai megvalósulásának bemutatását bővebben a II. kötetben találja az olvasó.

A **szakkönyv II. kötete** bemutatja a tárgyalt korosztályt (0-3 év) érintő, nagy tradíciókkal rendelkező hazai pszichoterápiás eljárásokat, módszereket és modelleket. Ez a szakmai gyakorlati szakkönyv is három részre tagozódik: I. Módszertani alapokra, II. Hazai módszerek bemutatására és II. Hazai modellprogramok bemutatására.

Az első részben Góczán-Szabó Ildikó, Hédervári-Heller Éva és Németh Tünde segítségével az olvasó bevezetést kap az egykoron Tavistock klinika gyermekpszichoterápiás képzésben oktató Bick Ester módszerén alapuló csecsemőmegfigyelés rejtelseibe, az anya-csecsemő interakciós és mentalizációs kérdéskörébe, és a Hédervári-Heller és Németh által kidolgozott integrált szülő-csecsemő/kisgyermek konzultációban és terápiában (ISZCSK) alkalmazott csecsemőmegfigyelésbe (II. kötet, 41. o.). A kötet következő tanulmányát is Hédervári-Heller Éva jegyzi a szülő-csecsemő és a terapeuta/konzulens kapcsolat pszichodinamikus

megközelítéséről, melyben a regulációs zavarok sokrétű mibenlétét és a terápiás beavatkozás lehetőségeit mutatja be. E rész utolsó tanulmánya (szerzője Danis Ildikó) a kötődés- és kötődésalapú intervenciók fókuszába illesztett kora gyermekkori szülő-gyermek kapcsolat és lelki egészséget támogató nemzetközi programjait, módszereit taglalja. Többek között szülőiséget, nevelést támogató programokat, (II. kötet, 76. o-tól.), konzultációs és pszichoterápiás irányzatokat, kapcsolati és kötődésalapú intervenciók programokat és azok elérhetőségét mutatja be. A tanulmányt követő melléklet rendkívül sok hasznos, inspiráló külföldi programot és módszert gyűjt egybe.

A második részben négy tanulmány a szülő-csecsemő konzultációs/terápiás ellátást, valamint az ehhez kidolgozott képzéseket ismerteti. A sorban első tanulmány az integrált szülő-csecsemő/kisgyermek konzultáció (ISZCSK) és terápiás kezelés kezdetét és fejlődését, célját és tartalmát mutatja be, amely Hédervári-Heller Éva és Németh Tünde gyümölcsöző egymásra találásának és összefogásának köszönhetően 2005-ben indult el Magyarországon. Hámori Eszter írása a csecsemő-szülő kapcsolatdiagnosztikát és konzultációt és ennek képzését ismerteti. A szintén pszichoanalitikus megközelítésen és interdiszciplináris, valamint kapcsolati szemléleten alapuló képzés: „... a regulációs problémák és zavarok tüneti és kapcsolati jellemzők felismerésére, valamint az egyénre és családra szabott, kapcsolatfókuszú konzultáció vezetésére készíti fel a kora gyermekkori ellátásban dolgozó szakembereket.” (II. kötet, 124. o.) Halász Anna és Jakab Katalin tanulmánya az EGO Klinika szemléletét és módszertanát ismerteti, mely 30 éve folytat analitikus szemléletű gyermekpszichoterápiát csecsemőkortól késő serdülőkorig (II. kötet, 142. o.). A gyermekklinikus szakemberek szemléletének és klinikai jártasságának formálására a Klinika kidolgozta a gyermekpszichoterápiás módszertani képzését. Végül Frigyes Júlia és Molnár Judit Eszter mutatják be a Vadaskert Kórház Szakambulanciáján működő anya-csecsemő terápia szemléletét és módszertanát. A gyermeket az anya-csecsemő terápiában elkötelezett szövetségesnek tekintik (II. kötet, 151. o), a sírást pedig terápiás eszköznek, amely „feszültségoldó, vigasztaló, felszabadító, katartikus.” (II. kötet, 152. o.)

A kötet utolsó része hazai modellprogramokat ismertet. Első tanulmányként Németh Tünde és Kurimay Tamás ismerteti a pszichiátriai beteg szülők és gyermekeik együtt kezelésére alapított programot. Lengyel Anna és Siba Mónika a Budapesti Korai Fejlesztő Központban végzett éves terápiás munkát mutatják be. Az utolsó, a kötetet záró tanulmányban Scheuring Noémi és Szabó László adnak betekintést a Heim Pál Országos Gyermekkorház kora gyermekkori Evés-alvászavar Ambulancia működésébe.

Összegzés

Az olvasó két kimagasló szakmai igényességű elméleti és gyakorlati tanulmánykötetet vehet kézhez, melyek áttekinthető formában, egymással harmonizáló szövegezésű írásokat tartalmaznak. A tanulmányok szemléletére az interdiszciplináris megközelítés, a rendszerszemlélet és a humán fejlődés ökológiai szemlélete jellemző. A szerkesztők a tanulmányokban tárgyalt, adott esetben kevésbé ismert témákhoz lábjegyzeteikben külön magyarázatokat is fűztek, így a különböző szakmát képviselő szakemberek számára egyaránt elérhetőek a fontos ismeretek. Megkönnyíti a lábjegyzetek követését, hogy az olvasó a magyarázatokat mindig az aktuális oldal alján találja meg. Minden tanulmány végén a felhasznált irodalom előtt kap az olvasó ajánlott irodalmat a témához. A tanulmányok mind a

két kötetben kronológiai és tematikus ívet alkotva kapcsolódnak egymáshoz, az általános ismeretektől a speciálisokig. A kora gyermekkori nevelésbe, gondozásba, intervencióba befektetett energia és anyagi erőforrások megtérülése szintén fontos szempontot képvisel a tanulmányokban.

A szerzők kulcsfontosságú szerepet tulajdonítanak a szülők és gyerekek között kialakuló kapcsolatnak a gyermek fejlődésében és lelki egészségének alakulásában.

A két kötetes szakkönyv elméletekbe ágyazott, aktuális kutatási eredményekkel alátámasztott, átfogó ismereteket ad. A szükséges tudásanyag, összefüggések egybegyűjtésén túl egyúttal friss információkat nyújt a nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozása és bemutatása révén nemzetközi példákról, valamint a kapcsolódó magyarországi projektek, programok, műhelyek, intézmények vonatkozásában. Ezen túlmenően választ vagy megerősítést is kaphat az olvasó a miértekre, vagy adott esetben támaszt és inspirációt szakmai tevékenységéhez és tudásának elmélyítéséhez. Végül, de nem utolsó sorban pedig abban is segít, hogy tettekre sarkalljon a közös felelősségvállalás tekintetében a szakmapolitikai teendők során.

Összhangban a kezünkben tartott szakkönyv köteteivel, valamint ezen ismertető bevezetőjében mottóként használt buberi idézettel, megbizonyosodhattunk, hogy közeli kapcsolataink ereje, a bensőséges, egészséges kötődés alapszükségletként kíséri végig a bölcsőtől a sírig.

A szerzők szándékuk szerint a kötetekben „...egységes, modern tudást és szemléletet szeretnének közvetíteni a kora gyermekkori időszakáról, a korai fejlődésről, szülőségről, a szülő-gyermek kapcsolatáról, és mind ezek alakulásának komplex hátteréről.” (I. kötet 16. o.)

Kijelenthető: sikerült! A szakma nevében is köszönöm!

Topolánszky Zsindely Katalin
gyógypedagógus, klinikai szakpszichológus,
pszichoterapeuta, kiképző családpszichoterapeuta

A Bethesda KIDSz vezetője

Felhasznált szakirodalom

Buber, M. (1984). Das Dialogische Prinzip. Heidelberg: Verlag Schneider.

HVG.hu (2015). A magyarok és a mentális betegségek: 38 százalék érintett. Letöltés:
https://hvg.hu/plazs/20150928_Europa_legnagyobb_ellensege_a_depresszio

Szepesi, A. (2020). Ijesztő mértékben terjednek a lelki betegségek. Napi.hu. Letöltés:
<https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/ijesztoen-terjednek-a-lelki-betegsegek.698814.html>